

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд на Велислава Донкина на тема :
„Социално-психологични фактори на отношенията лекар-родилка
в клиники за недоносени бебета”
за присъждане на образователно-научна степен „Доктор”
по специалност „Социална психология”- шифър 05.06.10

Рецензент доц. д-р Росица Георгиева, ИИНЧ – БАН

Представеният за защита дисертационен труд на Велислава Донкина е посветен на много интересна и актуална тема. Тя засяга отношенията между лекарите и родилките в клиники за недоносени бебета. Изследвайки този на пръв поглед локален проблем дисертантката разкрива дълбоките психологични основания на един тревожен и задълбочаващ се процес на отчуждение в съвременното общество и на дехуманизация на най-хуманната професия – медицината. Колкото по-точнопрофилирана и високотехнологична става медицинската практика, толкова по-малко място в нея заема непосредствения контакт с пациента и неговата болка. Изборът на темата е продиктуван не само от научния интерес, но и от практическия опит на Велислава Донкина като клиничен психолог и психотерапевт с дългогодишна практика. По същество нейното дисертационно изследване е интердисциплинарно, тъй като включва постановки и анализи от гледна точка на социалната психология и на психоанализата. Тези две парадигми взаимно се допълват и конкурират в изграждането на теоретичния модел и дизайна на изследването. Като краен резултат то има не съвсем традиционна форма, което го прави интересно и новаторско в много отношения.

Обемът на дисертацията е 155 страници, включващи списък с 181 литературни източника, от които 50 на кирилица, а също 2 фигури и 10 таблици. Отделно са приложени използваните в изследването въпросници.

Текстът на дисертацията е организиран в 4 глави както следва:

В теоретичния обзор в първа глава на дисертацията е даден приоритет на психодинамичните теории и в частност на обектните теории, през призмата на които

е представена значимостта на отношенията между лекари и майки-родилки в неонатологията. Във втора глава е разгледана социалната интеракция в контекста на организационните, социално-психологични и психоаналитични подходи. Към тази глава в отделен параграф са представени два допълнителни концепта, а именно „привързаност” и тревожност”, които са акцент в емпиричната част на разработката. Трета глава е посветена на теориите за социалните роли и главно на концепцията на Гофман за социалната драматургия. Литературният обзор показва, че авторката добре познава както класическите, така и съвременните подходи в тематичната област на своята дисертация. Анализиранияте теории и изследвания са адекватна база за формулиране на поставените в нея цели и задачи, както и за анализа и интерпретацията на получените данни.

Обект на изследването в представения дисертационен труд са отношенията в диадата: лекар неонатолог - майка на току-що родено недоносено бебе с опасност за живота. Както е известно, раждането е неординарно събитие в живота на жената, съпроводено с много болка, силни емоции и рязка промяна в нейния личностен и екзистенциален статус. В този период всяка родилка се нуждае от внимание и подкрепа, а нерядко се наблюдават след-родилни психични разстройства, депресии и психози, които изискват специална медицинска и психологична помощ. Майките на недоносените бебета изживяват допълнителен стрес, свързан с тревогата за живота на новороденото, със собствените им чувства за вина и непълноценност. Те се намират в това критично състояние когато се срещат с лекарите неонатолози и именно върху тази среща е фокуса на вниманието в дисертацията на Велислава Донкина.

Темата за отношенията лекар-пациент са изследвани многостранно, в това число и от психологична гледна точка, което е отразено в теоретичната част на дисертацията. В същото време дисертантката е успява да открие интересен и почти неизследван аспект от обсъжданото проблемно поле на медицинската практика. Той се съдържа във факта, че за лекарите неонатолози пациенти са недоносените бебета в кувьозите, а не техните майки. Последните реално пречат на лекарите в изпълнението на преките им задължения и ги натоварват допълнително в тяхната и без това стресова работа. със своите тревоги и изисквано внимание. Това прави

отношенията в изследваната диада неравностойни, силно „наклонени“ и несиметрични за участващите в тях страни. Лекарите се стремят към максимално делови и кратки интеракции, докато майките се нуждаят от повече внимание, информация и утешение. При това съответно колкото по-изразени са тези две нагласи, толкова по-полярни и емоционално натоварени стават позициите на двете страни във взаимодействието. В този контекст се обособява група, която лекарите определят като „трудните пациентки“, с които те не могат се справят сами и за които смятат, че е необходима специализирана психологична помощ. Именно това е главната целева група на анализите и практическите изводи от дисертацията.

В описаната ситуация Велислава Донкина си поставя изследователската цел да установи социално-психологичните фактори, повлияващи отношенията в диадата неонатолог и майка на недоносено бебе и по-конкретно готовността на лекарите да поемат „символичната роля на достатъчно добрата майка“, така както тя е постулирана в психоаналитичните теории. Това предполага от една страна изследване и анализ на „защитното поведение“ на лекарите, а от друга на проекциите, фантазиите и очакванията на майките спрямо лекаря при актуализирането на техните ранни детски дефицити, свързани с приемането, отхвърлянето и привързаността. В този контекст е формулирано основното допускане, че тревожността и моделите на привързаност ще бъдат водещи фактори по отношение на формирането на нереалистични нагласи и очаквания от страна на майките. На базата на теоретичния модел и основното допускане са изведени седем работни хипотези, които са взаимно свързани и добре обосновани.

Адекватно са формулирани и конкретните цели и задачи на изследването и е избран подходящ методичен инструментариум. Изследването е проведено в два етапа, като отделно е работено с лекарите и с майките на недоносените бебета. В първия случай е използван специално конструиран от авторката въпросник, а преживяванията и професионалните проблеми на лекарите са били обсъждани в специално организирани в рамките на изследването „балинтови групи“. С майките са провеждани индивидуални дълбинни полу-структурирани интервюта и допълнителни терапевтични сесии. За изследване на ситуативната и личностна тревожност на майките е използван въпросникът на Спилбъргър. Инструментите на

изследването са описани подробно в текста и са представени в пълен обем в приложението към дисертацията.

Извадката на изследването е сравнително малка, 40 лекари и стажанти от неонатологичните отделения в две държавни и две частни столични болници и 10 майки на недоносени бебета, което е обосновано от гледна точка на обекта и характера на изследването. Обемът на извадката определя и възможностите за описателна статистика, които показват значими различия при лекарите единствено по пол при усещането им за безпомощност в работата с „трудните пациентки“. Интересен резултат е, че професионалният опит и характерът на болничното заведение не са се оказали в случая значими фактори, определящи нагласите на лекарите към майките-родилки. Чрез регресионен анализ е потвърдена 5-та хипотеза на изследването, че колкото по-високи са изискванията и очакванията на майките, толкова „по-защитно“ е поведението на лекарите. Изведено е заключението, че поинтензивното търсене на контакт с лекарите не се разпознава от тях като емоционална заявка, а като потребност от повече информация и напътствия. Това, че добросъвестно даването в случая медицински съвети и предписания не се изпълняват от майките е фактор допълнително натоварващ лекарите и увеличаващ напрежението и дистанцията между тях и родилките.

В раздела, посветен на изследването на майки на недоносени бебета, определени от лекарите-неонатолози като „дразнещи“ подробно са представени десет случая във формата на „case-study“. На базата на контент-анализа на наративите от проведените с тези жени дълбинни интервюта са изведени шест семантико-психологични категории, описващи съответните проблемни полета, характерни за извадката „дразнещи майки на недоносени бебета“. Изведените от изследването семантични категории съвпадат с описаните в литературата, което ги валидизира като база за направените в дисертацията анализи и изводи. Коментарите по всяка от обсъжданите категории са подкрепени с позоваване на конкретни случаи и примери от получения в изследването наративен материал.

Резултатите от изследването потвърждават издигнатите в него предварителни хипотези. Те доказват наличието на „социална драма“, в отношенията между лекарите-неонатолози и майките на недоносените бебета с опасност за живота, която

не се разпознава и отчита при организацията на медицинската помощ за тези лица. Потвърдена е хипотезата, че майките имат повече потребност и очаквания за междуличностни отношения с лекарите, отколкото от конкретна информация. (хипотеза 1) В същото време колкото повече те демонстрират своята нужда от емоционална подкрепа, толкова по-объркани и безпомощни се чувстват в комуникацията си с тях лекарите. (хипотеза 5) Потвърдени са и хипотезите отнасящи се до връзката на ситуативната и личностна тревожност на майките с тяхното натрапчиво поведение и породеното от него „бягство“ от комуникация на лекарите. (хипотези 3 и 4) На лице е разминаване и липсата на Среща между „действащите лица“ от една страна поради упоритите съпротиви на лекарите да излязат от професионалната си роля на експерти и да приемат тази на „достатъчно добрата майка“ и от друга страна, поради неспособността на техните „трудни пациентки“ да превъзмогнат своя емоционален и ролеви смут и да се държат „достатъчно зряло“. (хипотеза 6) Последното намира своето обяснение в откриването на травматичен опит в ранните обектни връзки на тези пациентки. (хипотези 2 и 7)

В заключението е подчертано потвърждаването на основната теза в дисертацията, че „личната история и повлияната от нея интерпретация на ситуацията и ролите влияят в по-голяма степен върху социалната интеракция... отколкото организационния контекст“. Изводите от направеното изследване дисертантката е заложила в модел на вече провеждани от нея тренингови обучения на акушер-гинеколози и неонатолози за по-добра комуникация с техните пациенти и в планирани бъдещи нейни научни разработки по темата.

Смятам, че както в научен, така и приложен план представеният дисертационен труд има приносен характер. Той дава ново психологично обяснение на някои трудности и проблеми в медицинската практика, които са неразпознати и недооценени от лекарите като причина за тяхната професионална претовареност и неудовлетвореност и като повод за „неоснователни претенции“ от страна на пациентите им. Тяхното осмисляне може да стимулира позитивни промени в организацията на „клиничния сетинг“, в обучението на бъдещите и практикуващи медицински кадри, в психологичната грижа не само за пациентите, но и за тяхното най-близко обкръжение. Дисертацията на Велислава Донкина още веднъж показва,

че лекарската професия освен висок тясно-профилиран професионализъм изисква познания и умения в сферата на междуличностните отношения. Изследваната в нея неонатологична практика доказва необходимостта от психологична медиация в отношенията на лекарите с техните „трудни пациентки“. В същото време убедително е показано, че отговорността за качеството и ефективността на връзката „лекар-пациент“ не може да бъде изцяло прехвърлена върху друго професионално лице, тъй като в разглеждания медицински контекст лекарят остава, казано на езика на психоаналитичната парадигма, главната фигура на обектните отношения, на невротичните проекции и трансферните възделения на своите пациенти. Смятам, че опитът на Велислава Донкина за психоаналитично вникване в социалното напрежение и вътрешните психични конфликти, съпътстващи срещата на лекарите неонатолози с техните „трудни пациентки“ е интересен, смел и успешен. Той може да бъде полезен за хуманизиране на много други сфери от социална практика, в които нуждаещи се от помощ и подкрепа болни и страдащи хора се сблъскват с различни форми на административно и професионално бездушие.

В критичен план бих отбелязала, че според мен разработката щеше да спечели, ако освен целевата група на „трудните пациентки“ беше проведено сравнение с контролна група от други майки на недоносени бебета или такива на нормално износени новородени. Такава възможност дава например въпросникът за тревожност на Спилбъргър. Също така смятам, че би било интересно да се проследи динамиката на реалните отношения в поне една диада „лекар-пациент“. Отчитайки обема на изпълнената работа тези забележки могат да бъдат отнесени не към този завършен етап от разработката, а да се разглеждат като предложение за нейно разширяване и допълване в бъдещи изследвания и публикации.

Дисертантката е формулирала шест приноса на своята научна разработка, които според мен отразяват характера и значението на проведеното изследване и резултатите от него. По темата на дисертацията са публикувани три статии – две самостоятелни и една в съавторство, които са свързани с обсъжданите в нея проблеми. Авторефератът на дисертацията е в обем от 49 страници и представя систематизирано и изчерпателно нейното съдържание.

В заключение мога да кажа, че дисертационния труд на Велислава Донкина представлява сериозно и интересно изследване с принос както в научен, така и в приложен план. Предложената разработка отговаря на критериите за присъждане на научно-образователната степен „доктор по психология“. Убедено предлагам на уважаемите членове на научното жури да присъдят образователната и научната степен „Доктор“ на Велислава Донкина за дисертацията ѝ „Социално-психологични фактори на отношенията лекар-родилка в клиники за недоносени бебета”.

17.02.2017 г.

София

Подпис:

доц. д-р Росица Георгиева